

KRIVIČNA ODGOVORNOST PRAVNIH LICA

REZIME: U radu je razmatran problem, odnosno pitanje kojim se bave gotovo sve države u svetu, a to je pitanje krivične odgovornosti pravnih lica. Države, koje pripadaju *Common law*, većinom poznaju odgovornost pravnih lica za krivična dela u obliku *corporate liability*, koja se unekoliko razlikuje od kontinentalne.

Da je pitanje krivične odgovornosti pravnih lica jedan zaista kompleksan pravni problem, ukazuje i činjenica da je odbor ministara Saveta Evrope još 1988. godine preporučio uređenje pitanja odgovornosti pravnih lica za krivična dela. Nakon ove preporuke usledili su brojni dokumenti Saveta Evrope sa istim zahtevom, što ukazuje na to da će odgovornost pravnih lica za krivična dela morati u svojim zakonodavstvima da utvrde sve države članice Saveta Evrope i Evropske unije.

Sama ideja krivičnog kažnjavanja pravnih lica, uz istovremeno kažnjavanje odgovornog lica, javlja se kao posledica pojave oblika kriminala koji se ne mogu sprečiti kažnjavanjem pojedinca, iako je zabrana rada pravnog lica veoma delotvorna mera. Primer jednog takvog dela jeste organizovani privredni kriminal protiv životne sredine i zdravlja ljudi. Mera zabrane rada pravnog lica jeste efikasna, ali samo u preventivnom smislu, zato što se ovom merom teško mogu kazniti pravi krivci, odnosno zaista krivi pojedinci. Upravo će se cilj kažnjavanja pravih krivaca u ovakvim slučajevima ostvariti primenom Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična dela.

Donošenje Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična dela bilo je neophodno i radi usaglašavanja sa pravnom standardima sadržanim u mnogobrojnim relevantnim međunarodnim dokumentima, kao i radi ujednačavanja sa već postojećim krivičnim zakonodavstvima u državama članicama Evropske unije, koja već regulišu pitanje odgovornosti pravnih lica za krivična dela.

Ključne reči: pravno lice; krivična odgovornost; oblici krivične odgovornosti.

---

* Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad

1. Uvod

Odgovornost je oduvek postojala. Povezana je sa razvojem ljudskog društva, ali i shvatanjem i značajem koje joj društvo pridaje u pojedinim sredinama i vremenskim razdobljima.

Odgovarajuća shvatanja o pojmu odgovornosti nalazimo u najstarijim pisanim izvorima i dokumentima. Iz brojnih pravnih dokumenata, zakonika i zakona vidljivo je da su pojedine odredbe o odgovornosti postojale i u najstarijim robovlasničkim državama, u kojima su prvobitne društvene zajednice i njihovo ustrojstvo bili uređeni običajima. Razvoj društva i njegov prelazak u feudalizam, kapitalizam i druge društvene sisteme doveo je do daljeg razvoja pravnog sistema, u kome je bilo regulisano i pitanje odgovornosti.

Između pojedinih vrsta odgovornosti postoje određene razlike. Tako npr. odgovornost za štetu ili materijalna odgovornost povlači naknadu štete koju je neko lice prouzrokovalo svojim radnjama ili propustima. Posledice štetnih radnji ili propusta treba da snosi njihov učinilac. One pogađaju njegovu imovinu ili određena imovinska prava, a ponekad i njegovu ličnost.

Krivična odgovornost pogađa ličnost učinioca, a često i njegovu imovinu. U odnosu na sankcije za druge vrste odgovornosti, krivične sankcije su najteže. Disciplinska, odnosno radnopravna odgovornost znači povredu radnih obaveza. Statusna odgovornost je odgovornost direktora preduzeća i drugih organa prema organu koji ih je postavio. Ona zavisi od konkretnog privrednog sistema. Politička odgovornost se deli na političko-pravnu i vanpravnu. Politička odgovornost se reguliše pravnim aktima, zakonima i drugim propisima. Ona važi za poslanike i druga izabrana ili postavljena lica. Vanpravna politička odgovornost proizilazi iz povrede moralnih normi i pravila političkih stranaka, odnosno drugih organizacija, kao što su sindikati, stručna, naučna i druga udruženja. Regulisana je pravilima političkih organizacija i raznih udruženja, a jednako važi za sve njihove članove.

Kod svih vrsta odgovornosti potrebno je da se utvrde njihovi subjekti. Osnovna je podela subjekata odgovornosti na pravna i fizička lica. Među pravna lica spadaju država, preduzeća, korporacije, udruženja i drugi subjekti kojima pravni poredak daje svojstvo pravnog lica. Ono što je interesantno jeste da je pojam pravnog lica bliže određen tek krajem 18. i početkom 19. veka u sklopu brojnih društvenih i privrednih promena. Međutim, kako u teoriji postoje velike razlike u pogledu sadržaja pojma pravnog lica, jedinstvena definicija pravnog lica ne postoji ni u domaćim ni u međunarodnim okvirima. Za razliku od fizičkih lica, pravnim licima može da se prizna samo sposobnost da stupaju u pravne odnose koji su za njih određeni pravnim poretkom.

Odgovornost pravnih lica načelno delimo na građansku odgovornost, koja se najčešće pojavljuje kao odgovornost za štetu, i deliktну odgovornost u okviru koje najznačajnije mesto zauzima krivična odgovornost.

2. Istorijski razvoj deliktne odgovornosti

Staro načelo rimskog prava *societas delinquere non potest* nije dopuštalo deliktну odgovornost pravnih lica.

Međutim, razvitak pravne nauke i pravnih uređenja u srednjem veku doveo je do toga da je više država priznavalo krivičnu odgovornost pravnih lica. Do takvog preokreta u pravnom shvatanju pravnih lica dovele su stvarne činjenice i okolnosti, budući da su se u pravnom životu i pravnim odnosima pojavile različite korporacije, udruženja i druga pravna lica. Takve organizacije i kolektivi su bili odgovorni za ponašanje svojih članova. Iz tog perioda je poznata tzv. Kolektivna krivična odgovornost gradova, manastira, raznih udruženja, univerziteta itd. Tako, u zakonodavstvu, sve do kraja 18. veka, nalazimo i krivičnu odgovornost pravnih lica. Ona je postojala i u starom francuskom predrevolucionarnom pravu. U članu 21. jedne naredbe iz 1670. godine nalazimo kazne koje mogu da se primenjuju i prema kolektivima. Slično uređenje je postojalo i u drugim srednjevekovnim državama. Kao primer možemo navesti Dušanov krivični zakonik, kao jedan od najpoznatijih srednjovekovnih krivičnih zakonika, koji je u čl. 20, 77, 111, 145, 159. i 169. predviđao kolektivnu krivičnu odgovornost sela i gradova. Revolucionarni Francuski krivični zakonik iz 1791. godine donešen je kao rezultat pobeđe mlade francuske buržoazije nad klasom feudalaca i feudalnim pravom. Taj krivični zakonik više nije sadržavao krivičnu odgovornost pravnih lica. To važi i za klasični buržoaski kodeks iz 1810. godine koji je bio uzor za sve kasnije buržoaske krivične zakonike. Jedan od manje značajnih razloga za takvu promenu u zakonodavstvu predstavljala je činjenica da je mlada francuska buržoazija raspustila i zabranila sva udruženja, društva itd., zbog čega uloga pravnih lica u tom periodu nije bila posebno značajna. Međutim, dalji razvoj kapitalizma, ogromna koncentracija kapitala, osnivanje raznih akcionarskih društava, trustova, kartela i drugih organizacija, doveli su do toga da su države započele da tim društvima, odnosno organizacijama priznaju svojstvo pravnih lica. Tako je u savremenom svetu pitanje krivične odgovornosti pravnih lica ponovo postalo aktuelno.

Snažan uticaj na širenje krivične odgovornosti pravnih lica imao je Kongres međunarodnog udruženja za krivično pravo (AIDP) održan godine 1929. u Bukureštu. U zaključnoj rezoluciji sa tog kongresa državama je

preporučeno da kao uporednu odgovornost uvedu krivičnu odgovornost pravnih lica uz uvažavanje specifičnosti koje postoje u nacionalnim krivičnim zakonodavstvima. Međutim, i pre pomenutog kongresa, stanovišta buržoaske pravne nauke, zauzeta u brojnim zakonskim rešenjima, smatrana su zastarelim. Na zakonodavnom nivou, svojim sporednim zakonima, brojne države su već uvele kažnjavanje pravnih lica ili njihovih organa. Tako je u Holandiji kažnjavanje pravnih lica bilo predviđeno fiskalnim krivičnim pravom, dok su u Švajcarskoj, Zakonom o železnici od 23. decembra 1872. godine, za tu vrstu odgovornosti propisane novčane kazne. U Francuskoj je takva odgovornost predviđena Zakonom o šumama od 21. maja 1827. godine, zatim Zakonom od 21. marta 1844. godine, pri osnivanju profesionalnih sindikata.

Dalji korak u odnosu na navedena zakonodavstva učinile su države koje su svoje pravne sisteme razvijale u okviru *common law*. U Engleskoj jurisdikciji, počev od srednjeg veka nadalje, sasvim određeno je uvedena praksa kažnjavanja pravnih lica. Takva praksa je kasnije potvrđena poznatim zakonom *Interpretation Act* iz 1989. godine. Prema tom zakonu, pravna lica su mogla da čine sva krivična dela osim dela lične prirode, kao što su npr. preljuba, bigamija, ubistvo itd.

Za razliku od Engleskog, u američkom pravu ne postoji zakonski osnov za krivičnu odgovornost pravnih lica. Međutim, američka sudska praksa je otišla korak dalje od engleske, jer u SAD pravno lice može da odgovara i za krivično delo ubistva. Pravno shvatanje o potrebi kodifikacije krivične odgovornosti pravnih lica postoji i u SAD, budući da je Američki pravni institut na zasedanju u Filadelfiji 1962. godine usvojio *Model Penal Code* koji je, kako se smatra, preuzeo pravna shvatanja usvojena u sudskoj praksi. Više država članica SAD prihvatilo je predloge navedene u tom modelu i primenjuje ih u svojim presudama i njihovim obrazloženjima.

Krajem 18. veka u kanadskom krivičnom pravu je preovladalo stanovište da pravna lica nisu krivičnopravno odgovorna, ali je kasnija sudska praksa prihvatila stanovište o tzv. posrednoj odgovornosti pravnih lica (*vicarious liability*). Prema tom stanovištu, pravno lice je posredno odgovorno za krivična dela koja učine njegovi radnici i zastupnici u vršenju svojih ovlašćenja.

U kontinentalno pravnom sistemu, zbog porasta kriminala u kome učestvuju pravna lica, pojavila se potreba da se prouče pitanja krivične odgovornosti pravnih lica, kao i da se ta odgovornost kodifikuje.

Naime, u pogledu krivične odgovornosti pravnih lica, krivičnopravno uređenje u evropskim državama je još uvek podeljeno na države koje su takvu odgovornost uredile svojim krivičnim zakonodavstvom i druge koje takvu odgovornost ne poznaju. Međutim, stara podela na anglo-američka

krivičnopravna uređenja, koja tradicionalno poznaju krivičnu odgovornost pravnih lica, i kontinentalna uređenja, koja takvu odgovornost ne poznaju, više ne postoji. U poslednjih petnaestak godina došla je do izražaja težnja evropskih kontinentalnih država da u svoje krivično zakonodavstvo uvedu ovu vrstu odgovornosti. U ovom trenutku, velika većina evropskih država je prihvatila krivičnopravnu odgovornost pravnih lica. Očigledno je da je do toga dovela obaveza evropskih država da prihvate krivičnopravnu odgovornost pravnih lica koja je predviđena brojnim međunarodnim i evropskim pravnim dokumentima.

3. Međunarodni akti i preporuke

Na teritoriji Evrope postoji pluralizam pravnih uređenja koji ima tri nivoa: međunarodni, supranacionalni i nacionalni. Međunarodnopravno uređenje čine ugovori koje su sklopile pojedine države samostalno ili u okviru međunarodnih organizacija kao što su Ujedinjene nacije, Organizacija za privrednu saradnju i razvoj (OECD), Savet evrope i Evropska unija. Pravno uređenje Evropske unije ima nadržavni karakter. Evropske države imaju svoja autonomna pravna uređenja i zakonodavnu suverenost. Na sva tri nivoa donešeni su akti kojima se zahteva ili predlaže uvođenje krivične odgovornosti pravnih lica, odnosno odgovornosti pravnih lica za krivična dela. Pravni akti međunarodnih i evropskih organizacija kojima se to pitanje reguliše, a koje su države članice dužne da implementiraju, transformisali su udruženje kažnjivosti pravnih lica tako da je ono, umesto unutrašnjeg kriminalno-političkog pitanja pojedinih država, postalo pitanje izvršavanja njihovih međunarodnopravnih obaveza.

U okviru OECD usvojena je Konvencija o zabrani potkupljivanja stranih javnih službenika u međunarodnim poslovnim transakcijama iz 1997. godine, koja obavezuje države da propišu odgovornost preduzeća za potkupljivanje stranih javnih službenika u međunarodnim poslovnim odnosima.

U okviru Organizacije ujedinjenih nacija je 2000. godine usvojena Konvencija o transnacionalnom organizovanom kriminalu, koja takođe nalaže državama da uvedu odgovornost pravnih lica za krivična dela organizovanog kriminala, korupcije, pranja novca i ometanja pravosuđa.

Naime, odluka čitavog niza država da uvedu krivičnu odgovornost pravnih lica zasniva se na brojnim međunarodnijm aktima i preporukama. Jedna od njih je Preporuka R (88) 18 pod naslovom *Liability of Enterprises Having Legal Personality for Offences Committed in the Exercise of their Activities* koju je 1998. godine doneo Komitet ministara Saveta Evrope. Ta preporuka

predstavlja najpotpuniji pravni akt o odgovornosti pravnih lica za krivična dela pri vršenju privrednih delatnosti. Preporuka sadrži deset načela, odnosno smernica, od kojih se pet odnosi na osnove i okvire odgovornosti pravnih lica, a pet na vrste krivičnih sankcija i njihovu svrhu.

Na potrebu uvođenja krivične odgovornosti pravnih lica ukazuje i Konvencija Ujedinjenih nacija o borbi protiv organizovanog međunarodnog kriminala, koju je na svom zasedanju održanom 15. novembra 2000. godine usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija. Ista je stupila na snagu 29. septembra 2003. godine.

Naime, svi noviji međunarodni pravni akti donešeni na svetskom nivou ili u okviru Evropske unije prihvataju uvođenje krivične odgovornosti pravnih lica u nacionalna krivična zakonodavstva. Tako je Konvencijom o međusobnoj pravnoj pomoći država članica Evropske unije, koju je pripremio Savet na osnovu člana 34. stav 1. Ugovora o Evropskoj uniji, predviđena mogućnost podnošenja zamolnica za dostavljanje podataka o bankarskim računima fizičkih i pravnih lica protiv kojih je pokrenuta istraga zbog izvršenih krivičnih dela.

Dakle, međunarodni pravni akti i preporuke predviđaju uvođenje krivične odgovornosti pravnih lica. Članicama Evropske unije je upućen zahtev da na odgovarajući način u svoja nacionalna zakonodavstva unesu odgovornost pravnih lica za krivična dela.

4. Krivična dela pravnih lica

Po pitanju za koja krivična dela mogu da odgovaraju pravna lica, u zakonodavstvima raznih zemalja u svetu, postoje različita rešenja na osnovu kojih se zakonodavstva, ipak, mogu podeliti u dve glavne grupe. U prvoj su ona zakonodavstva koja tačno utvrđuju krivična dela za koja, pored fizičkih lica, mogu da odgovaraju i pravna lica. U drugu grupu spadaju zakonodavstva koja utvrđuju da pravna lica mogu da odgovaraju za sva krivična dela predviđena u krivičnom zakonu i u sporednom zakonodavstvu.

Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela je, u odredbi člana 2. prihvatio drugo rešenje, što znači da pravna lica mogu da odgovaraju za sva krivična dela predviđena u Krivičnom zakoniku i drugim zakonima, ako su ispunjeni uslovi za odgovornost pravnog lica predviđeni ovim Zakonom.

Iz ovoga proizilazi da je za odgovornost pravnih lica takođe prihvaćeno načelo zakonitosti u krivičnom pravu, u tom smislu da zakonom mora biti utvrđeno za koja krivična dela može odgovarati pravno lice. Iz ovakvog uređenja proizilazi da pravna lica po zakonu mogu odgovarati za sva krivična

dela iz posebnog dela Krivičnog zakonika i drugih zakona, ali samo ako su ispunjeni uslovi za odgovornost pravnog lica predviđeni ovim Zakonom.

Iz svega iznetog proizilazi zaključak da je zakonodavac u Zakonu o odgovornosti pravnih lica za krivična dela pravilno uredio pitanje krivičnih dela za koja odgovaraju pravna lica, uskladiвши takvo svoje postupanje sa smernicama ugrađenim u Preporuku komiteta ministara članica Evropske unije.

5. Pravna i odgovorna lica koja mogu biti odgovorna za krivična dela

Pod pravnim licem podrazumevamo organizaciju (grupu ljudi ili drugu društvenu tvorevinu) koja je kao i čovek nosilac prava i obaveza. Pravna lica se formiraju radi ostvarivanja određenih ciljeva. Da bi te ciljeve mogla da ostvaruju, moraju imati odgovarajuću organizaciju i potrebna sredstva.

Pravna lica stiču pravnu sposobnost na osnovu Ustava, zakona ili upisa u odgovarajući registar kod nadležnog organa. Ta sposobnost je ograničena. Pravna lica imaju samo ona prava i obaveze koja su im priznata Ustavom, zakonima i drugim aktima. U tim okvirima ona mogu sklapati ugovore sa drugim pravnim i fizičkim licima.

Pravna lica ne moraju imati poslovnu sposobnost. Njihova poslovna sposobnost zavisi od sposobnosti njihovih organa. Ta sposobnost može biti i ograničena. Takvo ograničenje postoji i u slučaju da je neki drugi organ ovlašćen da daje saglasnost na pravni posao koji je sklopilo pravno lice.

Pravna lica imaju svoju volju koja se može zasnivati na kolektivnoj odluci svih članova pravnih lica, na odluci većine njegovih članova ili na odluci pojedinih fizičkih lica kao organa koji predstavljaju pravno lice.

Deliktna sposobnost pravnih lica je drugačije regulisana nego njihova pravna i poslovna sposobnost. Ograničenja koja pravna lica imaju u pogledu svoje pravne i poslovne sposobnosti nemaju značaja za njihovu deliktnu sposobnost. Njihova deliktna sposobnost postoji bez obzira na ograničenja koja imaju u pogledu svoje pravne i poslovne sposobnosti.

Naime, pravna lica odgovaraju za štetu koju učine njihovi organi, radnici i druga lica koja za njih obavljaju određene poslove. Prema ZOO odgovornost za štetu može biti ugovorna ili deliktna. ZOO poznaje i uređuje više vrsta deliktne odgovornosti: odgovornost po osnovu krivice ili subjektivna odgovornost; odgovornost za drugoga; odgovornost privrednih društava i preduzetnika za štetu prema trećim licima; odgovornost pravnih lica za štetu koju prouzrokuju njihovi organi; odgovornost za opasne stvari i opasne delatnosti

ili objektivna odgovornost; odgovornost po osnovu pravičnosti i odgovornost u posebnim slučajevima.

Ono što je posebno interesantno jeste činjenica da i u građanskom pravu postoji deliktna odgovornost privrednog društva za štetu prema trećim licima, odgovornost pravnih lica za štetu koju prouzrokuju njihovi organi i odgovornost za opasne stvari i opasne delatnosti.

Iz iznetog proizilazi zaključak da radnje koje preduzimaju rukovodeći organi pravnog lica predstavljaju radnje samog pravnog lica, jer se one vrše u ime, u interesu i za račun pravnih lica, pre svega preduzeća, odnosno privrednih društava (korporacija), po njihovom ovlašćenju datom odgovornom licu ili drugom rukovodećem organu za preduzimanje istih, a često i po izričitim odlukama rukovodećih organa upravljanja kao što su skupština ili upravni odbor ili pod uticajem celokupnog pravnog lica, pogotovu kada se radi o manjem privrednom društvu ili privrednom društvu koje ima samo jednog člana. Ove radnje su zato u pravu priznate kao radnje pravnog lica, one proizvode sve korisne ili štetne posledice za pravno lice u njegovoj registrovanoj delatnosti, one ga, do sada, obavezuju kod izvršenja civilnih delikata i kod prekršaja i privrednih prestupa, pa se ne može naći razlog zbog koga se te iste radnje ne bi smatrale radnjama pravnog lica ako je njima izvršeno krivično delo.

Pri rešavanju pitanja volje pravnog lica i njegove krivice za izvršenje krivičnog dela, osnovno je to da pravna lica realno delaju u privrednom životu i da kao takva stupaju u pravne odnose i izražavaju pravno relevantnu volju. Ova volja nije izvedena iz volje organa ili predstavnika, već je to volja samog pravnog lica koja se preko organa ili predstavnika izražava. Ova lica preduzimaju one radnje koje su im od strane pravnog lica u čije ime delaju naložene, a čak i ako to nije slučaj, nesumnjivo je da je pravno lice pristalo da ona preduzmu radnje koje smatraju odgovarajućim u datom slučaju ili se pravno lice nije ni interesovalo šta će ona preduzeti i time propustilo dužan nadzor nad licima koja istupaju u njegovo ime. Iz toga nesumnjivo proizilazi zaključak da pravno lice kao celina ima predstavu o tome šta njegovi organi rade i ispoljava određenu volju u tom smislu.

6. Zaključak

Usvajanjem Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, Narodna skupština Srbije je prihvatila stanovišta izneta u našoj pravnoj teoriji o neophodnosti uvođenja odgovornosti pravnih lica za krivična dela u kazneno pravni sistem Srbije. Prihvaćeno je i stanovište izneto u pravnoj

teoriji da je uspostavljanje takve odgovornosti moguće i potrebno, pre svega, iz kriminalno-političkih razloga. Ono što je jako bitno jeste da je ovakvo rešenje neophodno radi usaglašavanja sa pravnim standardima sadržanim u mnogobrojnim relevantnim međunarodnim dokumentima, kao i radi ujednačavanja sa već postojećim krivičnim zakonodavstvima u državama članicama Evropske unije, koja već regulišu pitanje odgovornosti pravnih lica za krivična dela.

Žaklina Spalević

Faculty of Law, University Business Academy, Novi Sad

Criminal liability of legal persons

A b s t r a c t

This paper discusses the problem or issue that is involved in almost all countries in the world, and that is the question of criminal liability of legal persons. Countries that belong to the common law, most know the liability of legal persons related to criminal offenses in the form of corporate liability, which is severely different from the mainland.

The issue of criminal liability of legal persons is a really complex legal issue, points to the fact that the Committee of Ministers recommended arrangement liability problems of legal persons for criminal offenses in 1988. These recommendations were followed by a number of documents of the Council of Europe with the same request, which indicates that the liability of legal persons related to criminal offenses have to identify in their legislation all the member states of the Council of Europe and the European Union.

In our country, but several times so far stressed the need to replace the responsibility of economic leap criminal liability of legal persons. The point that had stood in our legal theory of the necessity to introduce liability of legal persons related to criminal offenses in penal code system of Serbia is the National Assembly of Serbia adopted in the form of adoption of the legal act of legal persons for criminal offenses.

The very idea of criminal punishment of legal persons, while punishing responsible person, occur itself as a result of crime appearance that can not prevent by punishing an individual, although the work permit prohibition of

legal entity is very effective measure. An example of such act is organized economic crime against the environment and human health. Measure of work permit prohibition of legal persons is effective, but only in terms of prevention, because this measure can hardly punish the real culprits, that is really guilty individuals. The aim of punishing the real culprits in this case will be achieved by applying the law on liability of legal persons for criminal offenses.

Adoption of Law of the liability of legal persons related to criminal acts was also necessary to comply with the legal standards contained in the various relevant international instruments, as well as to harmonize the existing criminal legislation in the Member States of the European Union, which already regulate the issue of liability of legal persons for criminal offenses.

Key words: legal entity, criminal liability, forms of criminal liability, basis of liability.

Literatura

1. Deisinger M., Vrhovšek M., (2008). Krivična odgovornost pravnih lica, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
2. Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, *Službeni glasnik Republike Srbije*, 97/08.
3. Vrhovšek M., (2002). Nešto više o ratifikovanim međunarodnim konvencijama u oblasti krivičnog prava, *Pravo-teorija i praksa* 19 (11), str. 3–10
4. Vrhovšek M., (1999). Odgovornost pravnih lica za privredne presteupe ili krivična odgovornost de lege fegenda, *Pravo-teorija i praksa* 16 (4), str. 3–15
5. Vrhovšek M., (2002). Zakonom o potvrđivanju krivičnošravne konvencije o korupciji predviđena je krivična odgovornost preduzeća i svih drugih pravnih lica, uvodno izlaganje na Desetom savetovanju sudija Trgovinskog suda Republike Srbije, 26-28.6.2002, u celini objavljeno u radnom materijalu savetovanja, Beograd
6. Vrhovšek M., (2002). Odgovornost preduzeća i drugih pravnih lica prema ratifikovanim konvencijama međunarodnog prava, *Arhiv za pravne i društvene nauke*
7. Čejović B., (2006). Novi aspekti subjektivnog elementa krivičnog dela , Intermex, Beograd

8. Cetinić M., (1929). Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela-
jedan korak Srbije ka Evropskoj uniji?, *Arhiv za pravne i društvene nauke*
(3-4)